

Kolokvium
„Posvátný obraz mezi úctou a nenávisť“

21. května 2019, 10:00 – 17:30 hod., kostel sv. Vojtěcha, Kolejní 4, Praha 6 - Dejvice
Moderuje: doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.

Abstrakty

1. prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D. (KTF UK) - Obrazy a obrazoborectví v církevních dějinách (*abstrakt není k dispozici*)
 2. prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc. (Historický ústav AV ČR) - Katolická argumentace ve prospěch posvátných obrazů určená prostým věřícím
 3. PhDr. Sixtus Bolom-Kotari, Ph.D. (Historický ústav AV ČR; Muzeum Náchodska) - Obraz: přítel i nepřítel evangelíků (*abstrakt není k dispozici*)
 4. ThDr. Jakub Jiří Jukl, Th.D. (Pražská pravoslavná eparchie) - Neděle pravoslaví a její bohoslužebné texty. Oslava svatých obrazů.
 5. doc. Ota Halama, Th.D. (ETF UK) - Čeští utrakvisté a posvátné obrazy (*abstrakt není k dispozici*)
 6. doc. Ondřej Jakubec, Ph.D. (FF MU v Brně) - Kontinuita a diskontinuita posvátného obrazu na Moravě v 16. a 17. století
 7. PhDr. Petra Oulíková, Ph.D. (KTF UK) - Didaktika či estetika: rozdílné pojetí uměleckého díla v prostoru
 8. Mgr. Roman Káčerek (PedF UK) - Vyobrazení mariánských zázraků v areálech poutních míst
 9. PhDr. Ing. Marie Opatrná, Ph.D. (KTF UK) - Ikonografický motiv Porziunkulového zázraku v české malbě 17. století
 10. PhDr. Milan Svoboda, Ph.D. (FP TU v Liberci) - Panna Marie Hejnická uctívaná a zamlčená
 11. ThDr. Jaroslav Hrdlička (HTF UK) - Počátky CČSH - posvátné obrazy, jejich úcta a výtvarné umění
-

2/ prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc. (Historický ústav AV ČR)

Katolická argumentace ve prospěch posvátných obrazů určená prostým věřícím

mikulec@hiu.cas.cz

Nabízený příspěvek vychází ze sondy do náboženské vzdělávací literatury psané v českém jazyce. Těžiště sondy tvoří třísvazkové dílo Jana Františka Beckovského Katolického živobytí nepohnutelný základ (První, Druhý, Třetí sloup nepohnutelného základu, 1707-1708), kde je tato tematika zpracována poměrně podrobně. Přihlédnuto bude dále k homiletické literatuře a k dalším textům naučné náboženské literatury ze 17. a počátku 18. století, především ke knihám Jindřicha Ondřeje Hofmana (Zrcadlo náboženství, 1642) a Albrechta Chanovského (Správa křesťanská, 1678).

Autoři seznamující širokou veřejnost s katolickými názory na posvátné obrazy, se většinou soustředili na dva velké okruhy problémů. Prvním bylo vysvětlování významu obrazů s náboženskou tematikou pro katolické vyznání, kdy se současně upozorňovalo, jak k nim mají věřící správně a pravověrně přistupovat. Druhým tematickým okruhem v těchto pojednáních pak bývá argumentace proti ideovým protivníkům, tedy vyvracení názorů, které v protestantském prostředí odmítaly existenci a uctívání obrazů a soch v náboženském životě jako modloslužebnictví.

4/ ThDr. Jakub Jiří Jukl, Th.D. (Pražská pravoslavná eparchie)

Neděle pravoslaví a její bohoslužebné texty. Oslava svatých obrazů.

„Neděle pravoslaví“ neboli „Neděle vítězství pravoslaví“ je první nedělí velkého půstu. V tento den si pravoslavná církev každoročně připomíná definitivní vítězství pravé víry (pravoslaví) nad různými herezemi, k němuž došlo v Cařihradě roku 843 obnovením úcty k posvátným obrazům. Ačkoli jde o vítězství pravoslaví nad všemi heretiky, největší důraz je při tomto svátku kladen na vítězství nad obrazoborci a oslavu uctívání ikon.

V koreferátu se nejprve ve stručnosti seznámíme s podstatou a vývojem sporu o ikony a s definitivním obnovením jejich úcty roku 843. Poté se zaměříme na bohoslužebné texty tohoto svátku, které věrně odrážejí dogmatické učení pravoslavné církve o svatých obrazech. V textech se zrcadlí i důležité souvislosti zobrazování Krista a Jeho vtělení a vykupitelského díla. Klíčové pojmy porovnáme s řeckým originálním zněním.

Díky silnému dogmatickému důrazu těchto textů je tak (při obvyklém používání lidového jazyka jako liturgického) pravověrné učení o obrazech vštěpováno při bohoslužbách celému věřícímu lidu. Je příznačné, že texty, které vznikly před staletími, formují víru pravoslavných křesťanů dodnes.

5/ doc. Ota Halama, Th.D. (ETF UK)

Čeští utrakvisté a posvátné obrazy

6/ doc. Ondřej Jakubec, Ph.D. (FF MU v Brně)

Kontinuita a diskontinuita posvátného obrazu na Moravě v 16. a 17. století

Referát představí fenomén využívání posvátných obrazů v kontextu mecenátu a zejména reformního úsilí katolického kléru na Moravě kolem roku 1600, kdy byl však tento obrazový kult neméně tak provázen rezervovaným i odmítavým postojem nekatolíků. Stejně tak bude připomenuto, jak katolické elity v pobělohorských rekatolizačních poměrech programově a kontinuálně navázaly na tuto tradici a učinily z úcty k posvátným obrazům jeden z pilířů spirituality a „kontrolované zbožnosti“.

7/ PhDr. Petra Oulíková, Ph.D. (KTF UK)

Didaktika či estetika: rozdílné pojetí uměleckého díla v prostoru

Na uměleckém díle, ať již je to obraz či socha, oceňujeme v současné době především jeho kvalitu. V době vzniku uměleckého díla nemusela estetická hodnota památky hrát primární roli. Pro správné pochopení díla je třeba znát důvody jeho pořízení, vizuální podobu odrážející přání objednavatele, symbolický význam, teologický koncept atd.

V příspěvku bude na několika příkladech ukázáno rozdílné pojetí a funkce uměleckého díla, které bylo určeno buď na veřejné prostranství, nebo do sakrálního prostoru, nebo do chodeb klášterních a kolejních budov. Ve všech případech se bude jednat o památky vzešlé z církevního prostředí, objednané církevními řády.

8/ Mgr. Roman Káčerek (PedF UK)

Vyobrazení mariánských zázraků v areálech poutních míst

Tématem zamýšleného koreferátu jsou vyobrazení zázračných mariánských milostí, se kterými se dnešní člověk 21. století může setkat v areálech poutních míst. Velká většina náboženských slovníků definuje pojem zázrak velmi shodným způsobem: **Zázrak bývá zpravidla označován za něco nevysvětlitelného, nadpřirozeného, za něco nečekaného, co vzbuzuje pozornost a bývá spojováno s Božím záměrem.** Necháme-li stranou občasnou relativizaci tohoto pojmu, zůstává skutečností, že víra v zázračné děje byla mnohdy téměř nedílnou součástí společenského života (nejen v případě obyčejných lidí) 17. a 18. století. Není náhodou, že značné množství tzv. *zázračných milostí* bylo v areálech poutních míst zobrazováno právě v době, ve které tato poutní místa zažívají zpravidla největší rozkvět náboženské i poutní slávy, tedy v průběhu doby barokní. Zobrazení mariánských milostí lze v tomto ohledu právem shledat jako klíčová, neboť se

současně jedná o dobu, kdy uctívání Panny Marie představovalo nejrozšířenější projev katolické zbožnosti po celém světě.

Referát bere v potaz rozdělení zázračných vyobrazení, která svou podstatou tvoří přímou součást výzdoby poutních míst (např. v podobě lunetových cyklů atp.) a současně i vyobrazení v podobě *tzv. votivních obrazů*. Vzhledem k důležitosti existence těchto zázračných vyobrazení v barokní společnosti bude hlavní důraz kladen **především na rozrůzněnou typologii zázračných zobrazení v areálech poutních míst** se zvláštním zřetelem k *prvotním zázrakům*, které svým obsahem v povědomí lidové tradice často stojí přímo u vzniku konkrétních poutních míst. V rámci časového limitu bude rovněž přihlédnuto k písemné podobě záznamů těchto událostí v porovnání s jejich následným vyobrazením na příkladu několika vybraných poutních míst (Svatá Hora, Mariazell, Tuřany aj.), a tedy i k vyzdvihnutí **celkové společenské důležitosti zobrazování zázračných dějů**.

Referát počítá s možností průběžné obrazové prezentace konkrétních vyobrazení mariánských milostí a případných grafů. Informace budou prezentovány na základě odborných zdrojů a **především osobního výzkumu**, který autor soustavně provádí během četných návštěv poutních míst.

9/ PhDr. Ing. Marie Opatrná, Ph.D. (Ústav dějin křesťanského umění KTF UK)

Ikonografický motiv Porziunkulového zázraku v české malbě 17. století

marie.opatrna@ktf.cuni.cz

Porziunkulový zázrak je méně známým ikonografickým motivem především novověkých oltářních obrazů. Téma se však poprvé objevuje již v roce 1393 na obraze Ilaria da Viterbo v Assisi. Příběh vypráví o modlitbě sv. František v Porziunkule, během které byl světec stížen pokušením. Proto vyšel ven a vrhl se do trní. Poté byl andělem odveden zpět do kaple, kde se mu zjevil Kristus a Panna Maria. Právě na její přímlyvu Syn Boží vyhověl prosbě světce a udělil všem budoucím návštěvníkům kaple v den výročí jejího posvěcení plnomocné odpustky. Motiv byl zobrazován ve starších obrazových cyklech sv. Františka pouze příležitostně. To se v Itálii mění na konci 16. století, kdy se právě moment zjevení stává samostatným námětem oltářních obrazů. Tento motiv se v českém prostředí objevuje především právě na oltářních obrazech vzniklých v průběhu 17. století, často spojených s udělováním odpustků. Vychází z legend sv. Františka, je spojen s františkánským prostředím, ale napříč jednotlivými církevními řády (objevuje se u františkánů i kapucínů). V Praze jej můžeme nalézt v kostelech Panny Marie Sněžné, Panny Marie Andělské a sv. Josefa na Novém Městě. Příspěvek představí v Čechách méně známé literární zdroje tohoto zázraku, kompoziční formule a souvislosti jednotlivých českých maleb ze 17. století i jejich zdroje. Dále nastíní otázku významu existence těchto specifických obrazů a nadaných oltářů pro soudobou společnost, která v českém prostředí měla v této době svá ojedinělá specifika. Otevře otázku použití odpustkových obrazů jako prostředků k navracení se ke katolické víře či získávání finančních prostředků na obnovu chrámových budov. Bude se věnovat také nezanedbatelnému vlivu dobové vnitřní reformy církve a návratu k jejím starším ideálům, která se ve výtvarném umění často projevovala právě využíváním témat sv. Františka a jeho zobrazováním na oltářních dílech.

10/ PhDr. Milan Svoboda, PhD. (FP TU v Liberci)

Panna Marie Hejnická uctívaná a zamlčená

milan.svoboda@tul.cz

Tzv. Mater Formosa (Sličná Madona) z Hejnic (vznik ca 1380) se nikdy nestala předmětem "nenávisti" či posměchu, a to ani v době luterské reformace, která pronikla na Frýdlantsko a sever Čech už ve 30. letech 16. století. V době tehdejších protestantských majitelů frýdlantského panství, Redernů, bylo sice mariánské poutní místo Hejnice uzavřeno a veřejné bohoslužby s uctíváním Milostné sošky povoleny nebyly, nicméně samotné vyobrazení P. Marie Hejnické se nedočkalo znesvěcení či opovržení.

Ani za třicetileté války se na rozdíl od jiných míst v Čechách nesetkáváme se zprávami o jakékoli formě dehonestace mariánské sošky. Zamlčování spíše než zneuctění provází mariánskou úctu i samotnou Madonu teprve události po roce 1950 (tzv. "akce K"), zrušení klášterů a ideologický dohled nad Hejnicemi jako bývalým františkánským klášterem a místem mariánské úcty. Naopak v posledním třicetiletí se opět dostala do povědomí veřejnosti i mimo regionální dění (i díky prohlášení hejnického kostela a kláštera Národní kulturní památkou 2017/2018) a před 2 lety byla Madona restaurována.

11/ ThDr. Jaroslav Hrdlička (HTF UK)

Počátky CČSH - posvátné obrazy, jejich úcta a výtvarné umění

První tradičněji, druhá liberálněji orientovaná, zviditelňovaná osobnostmi Matěje (Gorazda) Pavlíka a dr. Karla Farského. Gorazdův modernistický postoj k posvátným obrazům je nesen důrazem na zbožnost duchovních i laiků CČSH zaměřenou prvotně na Krista a Trojici, nesenou i úctou k Ježíšově Matce, světcům a provázenou silným eucharistickým zaměřením. Této pozici je vzdálena obrazoborecká tendence. Je nesena i nacionalistickými důrazy spjatými s českými dějinami. Tradičně chápaný římskokatolický posvátný obraz se tu neocítl zcela za hranicí teologické pozornosti, některá jeho témata měla být v prostředí CČSH uchována v novém myšlenkovém kontextu (Cyril a Metoděj, Mariánské a světecké posvátné obrazy-sv. Václav aj.).

Ani Farského modernistická pozice není prvotně nesena radikální obrazoboreckou tendencí tradičně chápaných římskokatolických posvátných obrazů. Vedle odmítnutí řady jejich témat se ke slovu dostává snaha o jejich částečné využití a přestavba řady témat pro tento proud CČSH. Tradičně chápaný římskokatolický posvátný obraz se měl ve Farského CČSH mariánskými a světeckými tématy ocitnout za jejím okrajem, či na okraji pozornosti duchovních a laiků. Teologie posvátných obrazů tohoto proudu CČSH je nesená důrazem na Písmo sv. (velmi časté zobrazování Krista a jeho rodiny, apoštolů, řady prorockých a vyznavačských osobností SZ a NZ), české a evropské reformační dějiny (Hus, Komenský, Luther). Vývoj CČSH ve sledovaném období ukázal, že tato církev dvojí teologii posvátných obrazů nebyla pro delší časový horizont schopna realizovat.